

УДК 351.713:338.2

Клочкова А.В.¹, Чорна Т.М.²¹ студ. гр. ММБ-22-1 Державного податкового університету² доц. Державного податкового університету

МИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ЗМІНИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року стало серйозним викликом для всіх сфер суспільного життя, зокрема й для економічної системи держави. В умовах воєнного стану різко змінилися пріоритети економічної політики, а державні інституції були змушені діяти в умовах постійної невизначеності та ризиків. Особливого значення набуло питання функціонування митної системи, адже саме вона забезпечує не лише фінансову стабільність і надходження до бюджету, а й контроль за рухом стратегічно важливих ресурсів – палива, продовольства, медичних засобів і військової техніки.

Митна служба опинилася на передовій економічного фронту, забезпечуючи швидке переміщення гуманітарних вантажів, військового спорядження, техніки та товарів першої необхідності. Одночасно з цим потрібно було зберегти прозорість процедур, протидіяти контрабанді та забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним стандартам.

Запровадження воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] передбачає особливий правовий режим, який дозволяє державі оперативно реагувати на загрози безпеці. Для митної сфери це означало необхідність негайної зміни пріоритетів: спрощення процедур для імпорту критично важливих товарів, створення умов для безперервного переміщення гуманітарної допомоги та забезпечення Збройних Сил України.

Згідно з положеннями Митного кодексу України [1], під час воєнного стану було запроваджено звільнення від оподаткування гуманітарних вантажів, медикаментів, техніки оборонного призначення, що дозволило мінімізувати бюрократичні бар'єри та забезпечити швидке оформлення товарів. За даними Державної митної служби України [3], кількість оформлених гуманітарних вантажів зросла у десятки разів порівняно з довоєнним періодом. Лише у 2023 році митні пункти пропустили понад 1,5 млн т гуманітарної допомоги, серед якої найбільшу частку становили продукти харчування, ліки та генератори.

Суттєві зміни відбулися і в географії зовнішньої торгівлі. Блокування українських морських портів призвело до майже повної переорієнтації товаропотоків на західний напрямок. Відповідно, різко зросло навантаження

на митні пункти пропуску з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. У відповідь уряд ініціював оптимізацію логістичних маршрутів і модернізацію прикордонної інфраструктури, а Європейський Союз – програму «Шляхи солідарності», яка спростила пропуск українських товарів через кордони [4].

Окрім фізичної переорієнтації торгівлі, відбулася структурна трансформація експорту та імпорту. Україна збільшила постачання продукції аграрного сектору, деревини, металообробу, а імпорт – палива, транспортних засобів та генераторів. Частка країн ЄС у загальному обсязі експорту перевищила 60 %, що стало найвищим показником за роки незалежності [4]. Це свідчить про посилення інтеграції України до європейського економічного простору.

У 2023 році обсяг експорту України склав близько 36 млрд доларів США, що на 15 % менше, ніж у 2021 році, однак на 18 % більше порівняно з 2022 роком. Найбільше зростання продемонстрували експорт зернових культур, продуктів харчування та машинобудівної продукції. У структурі імпорту домінують енергоресурси, паливо, транспортні засоби та електрогенератори. Ці тенденції свідчать про поступове відновлення торговельного потенціалу навіть в умовах збройної агресії [4].

В умовах активних бойових дій особливого значення набули технологічні інновації та цифровізація митних процедур. Проєкт «єМитниця» став базовим елементом системи електронного декларування, забезпечивши прозорість і скорочення часу оформлення. У 2023 році було розширено функціонал електронного кабінету суб'єкта ЗЕД, а також удосконалено систему управління ризиками, яка на основі аналітики даних дозволяє швидше виявляти потенційні порушення [3].

Водночас залишаються суттєві проблеми функціонування митних органів: руйнування інфраструктури у прифронтових регіонах, нестача персоналу через мобілізацію, ризики корупційних проявів, а також збільшення контрабандних потоків під виглядом гуманітарної допомоги. Підвищення безпеки та відновлення довіри до митної служби є важливими елементами економічної стабільності держави.

Особливу роль відіграє міжнародна співпраця. Україна активно взаємодіє з митними органами ЄС у межах програм технічної допомоги, обміну даними та спільного контролю. У 2022–2024 роках діяв спрощений митний режим для українських експортерів у ЄС, який включав тимчасове скасування мит та квот, що дало змогу зберегти експортний потенціал держави навіть за умов війни [5]. Крім того, у межах участі України в регіональній програмі Всесвітньої митної організації здійснюється модернізація системи підготовки кадрів і гармонізація процедур з європейськими стандартами.

Перспективи розвитку митної системи України в повоєнний період передбачають не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, а й поглиблення цифрової трансформації. Ключовими напрямками мають стати впровадження штучного інтелекту для аналітики ризиків, автоматизація перевірок, розширення міжнародних обмінів даними, а також посилення кадрового потенціалу митних органів через навчальні програми та підвищення рівня соціального захисту.

Період воєнного стану став для митної системи України випробуванням на стійкість, ефективність та здатність до швидкої адаптації. Упродовж останніх років митна політика зазнала суттєвих змін – від спрощення процедур і цифровізації до активної міжнародної координації та переорієнтації зовнішньої торгівлі. Попри втрати інфраструктури та кадрові труднощі, митна служба продемонструвала високий рівень організаційної гнучкості та готовність забезпечувати функціонування держави навіть у кризових умовах.

Здобутий досвід показав, що глибока цифровізація, автоматизація процесів і міжвідомча взаємодія є ключем до побудови сучасної митної системи. Подальший розвиток має ґрунтуватися на принципах прозорості, європейської інтеграції та стратегічного партнерства з митними органами країн ЄС. У повоєнний період пріоритетами стануть модернізація митної інфраструктури, посилення кадрового потенціалу та використання аналітичних технологій для управління ризиками.

Отже, воєнний стан, попри всі виклики, став каталізатором інновацій і глибинних реформ у митній сфері. Ці зміни формують основу для нової моделі державного управління – стійкої, відкритої та орієнтованої на безпеку й інтеграцію в європейський економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митний кодекс України від 04.10.2025 № 4323-IX (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 09.10.2025).
3. Державна митна служба України. Офіційний вебсайт. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 09.10.2025).
4. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.10.2025).
5. European Commission. Solidarity Lanes – EU-Ukraine trade facilitation initiative. URL: <https://transport.ec.europa.eu> (дата звернення: 09.10.2025).